

SREDIŠNJA ETAPA DEMOGRAFSKE TRANZICIJE: STANOVNIŠTVO LOPUDA (1870-1880)

AIDA CVJETKOVIĆ, DUBRAVKA MEHAKOVIĆ
I JAKOV GELO

SAŽETAK: Pripadnost negdašnjoj Dubrovačkoj Republici, do njezina pada najrazvijenijem hrvatskom području, te pomorska orijentacija, dva su najbitnija činioca koja su utjecala na demografske karakteristike Lopuda u 19. stoljeću. Svi bitni demografski pokazatelji, od broja stanovnika i prirodnog kretanja stanovništva pa do prosječne ženidbene dobi i dobne strukture umrlih pokazuju da je Lopud slijedio opća kretanja stanovništva bivše Dubrovačke Republike i da je u razdoblju od 1870. do 1880. godine već bio u centralnoj fazi procesa demografske tranzicije. Dobna struktura umrlih odaje da su tranzicijski efekti obuhvatili i dojenčad (kroz smanjenu smrtnost) i starački kontingent (kroz produljenje životnog vijeka). Ni u jednoj od 12 istraženih župa, nije zabilježena tako visoka doživljena dob kao na Lopudu.

Uvod

Istraživačkim projektom pod naslovom “Početak demografske tranzicije u Hrvatskoj”, koji se ostvaruje kroz doktorski studij “Povijest stanovništva” na Sveučilištu u Dubrovniku, kao jedna od 12 župa koje će se istražiti izabrana

Aida Cvjetković, doktorandica doktorskog studija “Povijest stanovništva” na Sveučilištu u Dubrovniku. Adresa: Suđurađ 49A, 20223 Šipanska Luka. E-mail: aidac@edubrovnik.org
Dubravka Mehaković, doktorandica doktorskog studija “Povijest stanovništva” na Sveučilištu u Dubrovniku. Adresa: Kralja Tomislava 14, 20000 Dubrovnik. E-mail: buba5@gmx.de
Jakov Gelo, redoviti profesor na Katedri za demografiju Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Adresa: Trg J. F. Kennedyja 6, 10000 Zagreb. E-mail: jgelo@efzg.hr

je župa Lopud - reprezentant dubrovačkog otoka s izrazitom pomorskom orijentacijom. Istraživanje je utemeljeno na matičnim knjigama rođenih, vjenčanih i umrlih.¹

Zemljopisni položaj Lopuda

Lopud je drugi po veličini otok u skupini Elafitskih otoka, koju čini osam otoka i pet otočića, ne brojeći velik broj grebena, hridi i školja. Okružuju ga: Koločep, Sv. Andrija, Ruda i Šipan, a oplakuje more Koločepskog i Mljetskoga kanala.

U povijesnim spisima nalazimo ga često pod imenom "Srednji otok" (*Insula Medio*). Površina mu je 4,63 km². Između dva paralelna vapnenačka bila pruža se dolomitska udolina, čiji krajevi na sjeverozapadu tvore uvalu Lopud, a na jugoistoku Šunj. Na sjeveroistoku je obala strma i nepristupačna. Od njezinih 11,5 km, na pjeskovite plaže otpada 1,20 km. Reljef ima dinarski smjer pružanja, sjeverozapad-jugoistok. U sastavu i građi stijena prevladavaju vapnenci i dolomiti. Od krških oblika reljefa ističu se brojne pukotine, škrape, jame, špilje, ponikve, uvale i manje zaravni. Karakteristični su krški korozivni oblici, bezvodnost, škrtost plodnog zemljišta i ogoljelost kraja. Abrazijom vanjskih strana obale stvoreni su klifovi, dok je unutarinja obala kamena, ali manje strma. Na otoku nema stalnih tekućica, samo po rubovima izbijaju manje ili jače zaslanjeni izvori. Najviši vrh Lopuda je Polačica sa 216 m visine. Blago podneblje ima sve karakteristike sredozemne klime. Ljeta su duga, mirna, topla, suha i vedra, a zime kratke, blage i vlažne. Maritimni utjecaj izražen je višim temperaturama, većom količinom padalina, manjim temperaturnim kolebanjima i maritimnim vjetrovima. Središnja godišnja temperatura zraka iznosi 15,1 stupanj C, a srednja godišnja količina oborina je 1.298 mm. Prosječni broj sunčanih dana godišnje je 215, odnosno 2.584 sati. More oko Lopuda je toplo. Ljeti ublažava žegu, a zimi zagrijava zrak i smanjuje hladnoću. Prevladavajući vjetrovi su: bura, jugo i maestral. Jedino istoimeno naselje na otoku smješteno je u zaklonjenoj uvali, otvoreno ugodnom vjetru maestralu.²

¹ Matične knjige župe Lopud: rođeni (1833-1879, 1880-1948); vjenčani (1858-1946) i umrli (1833-1891) (Hrvatski državni arhiv u Zagrebu).

² Ilija Živanović, *Elafiti*. Zagreb: Stvarnost, 1986: 40-52.

Upravno - političko situiranje otoka

Prvi pisani dokumenti otoka Lopuda datiraju iz 13. stoljeća, kada je na otoku već postojala organizirana dubrovačka uprava, knežija. Po dolasku u knežiju, knez je sazivao pučki zbor na kojem su se birali lokalni službenici. Uz kneza, službovao je i kancelar. On je vodio administraciju knežije. Rad kneza i njegovih službenika nadgledali su povjerenici (sindici).³

Tijekom 14., 15. i 16. stoljeća Lopud je bio najznačajniji brodarski centar Dubrovačke Republike. "Izmijenjene prilike u svjetskoj pomorskoj privredi i ekonomici u 16. stoljeću, izazvane otkrićem Amerike i morskog puta za Indiju, prodiranje francuskih brodova na Levant i stjecanje privilegija koje su dotada isključivo imali Dubrovčani, zatim oštra konkurencija manjih, ali ekonomičnijih nizozemskih i engleskih brodova na Mediteranu kao i nezgode i stradanja dubrovačkih brodova u španjolskoj službi i gusarska stradanja Lopuda, tada najjačeg brodarskog središta Dubrovačke Republike - sve to bili su razlozi opadanja dubrovačke flote krajem 16. stoljeća." U takvim prilikama Lopud gubi primat, a težište brodarske djelatnosti premješta se na kopno (Orebić, Slano i Cavtat).⁴ Nakon potresa 1667. godine, kojim je, uz grad Dubrovnik, najviše bio pogođen Lopud, dolazi do velike izmjene stanovništva. Starosjedilački rodovi su izumrli ili iselili, a na Lopud pristigli novi doseljenici iz raznih krajeva, najviše iz Dubrovačkog primorja. Stanovništvo se okreće poljoprivredi i ribarstvu, sudjelujući i nadalje, ali u skromnijim okvirima, u brodarstvu Republike.

Nakon Bečkog kongresa održanog 1815. otok Lopud, kao dio bivše Dubrovačke Republike, ulazi u sastav Dalmacije pod austrijskom upravom. U razdoblju do 1918. Dalmacija se prostirala na području bivše Mletačke Dalmacije, Boke kotorske i Dubrovačke Republike. Godine 1857. brojila je 415.638, a 1910. godine 645.604 stanovnika.⁵ Zauzimala je 4,2% površine Austrije.⁶

Nakon pada Bachova apsolutizma u Dalmaciji je 1861. utemeljen Zemaljski sabor sa sjedištem u Zadru. U njemu uglavnom sjede pripadnici boljestojećeg

³ Josip Lučić. »Pučki zborovi na Lopudu i Koločepu od 17. do 19. stoljeća.« *Zbornik Dubrovačkog primorja i otoka 2* (1988): 41.

⁴ Niko Kapetanić i Nenad Vekarić, *Stanovništvo Konavala, 1*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU, 1998: 350-351.

⁵ Ljubomir Antić, *Hrvati u Južnoj Americi*. Zagreb: Stvarnost i Institut za migracije i narodnosti, 1991: 11.

⁶ Lj. Antić, *Hrvati u Južnoj Americi*: 11.

građanstva i veleposjednika.⁷ Unatoč tome, Dalmacija je i nadalje ostala izolirana od banske Hrvatske. Ni nakon sklapanja Austro-ugarske nagodbe 1867. situacija se nije bitno promijenila. I dalje je ostala izolirana od sjeverne Hrvatske, s obzirom da je pripala cislajtanijskom, a banska Hrvatska translajtanijskom dijelu Monarhije. Stanovništvo Dalmacije politički se podijelilo u dvije struje, autonomašku i narodnjačku. Autonomaši zagovaraju i bore se za samostalnost Dalmacije, a narodnjaci za njezino pripojenje ostatku Hrvatske. Među narodnjacima većinom je dalmatinska inteligencija, koja se zalaže za narodni preporod u Dalmaciji. Autonomaše predvode veleposjednici i predstavnici građana. Narodnjaci se bore za uporabu hrvatskoga jezika, otvaraju čitaonice, pokreću novine i osnivaju Maticu dalmatinsku.⁸ Uvođenje ustava intenziviralo je politički život u Dubrovniku i okolici. Vijećnici općinskog vijeća tražili su od središnjih vlasti u Beču donošenje mjera kojima bi se unaprijedio gospodarski razvoj: slobodne luke, vojno-pomorski arsenal u Gružu, smanjenje carinskih tarifa, ukidanje poreskih nameta, povrat uloga zaklada na inozemnim bankama, ukidanje taksi brodovima koji su u raspremi te naknadu štete iz 1806., nastale za napada Rusa i Crnogoraca na Grad i njegovu okolicu. Ni jednome zahtjevu vijećnika nije udovoljeno. Obećanja su dana, ali ne i ispunjena.⁹ Jedini izlaz Dubrovčani vide u razvoju pomorstva i u obnavljanju flote. Vlada ih ponovno sputava u razvoju osnivanjem i odobravanjem povlastica i subvencija direktnoj konkurenciji – austrijskom *Lloydu* sa sjedištem u Trstu.¹⁰

Na izborima 1870. pobijedila je Narodna stranka s 24 zastupnika, dok su autonomaši dobili 16. Narodnjaci su time stekli pravo biranja predsjednika Sabora i Zemaljskoga odbora.¹¹ Lopudski pomorci i brodovlasnici pripadali su narodnjacima. Zalagali su se za sjedinjenje s banskom Hrvatskom, kojoj bi jadranske luke bile prirodan put u svijet.¹²

⁷ Lj. Antić, *Hrvati u Južnoj Americi*: 11.

⁸ Lj. Antić, *Hrvati u Južnoj Americi*: 12.

⁹ Stijepo Obad, »Dubrovački zahtjevi revolucionarne godine 1848.« *Radovi Filozofskog fakulteta Zadar - Razdio društvenih znanosti* 18/8 (1978/9): 236.

¹⁰ Ivo Perić, *Dubrovačko pomorstvo u 19. i 20. stoljeću*. Zagreb: Građa za gospodarsku povijest Hrvatske, knj. 20, JAZU, 1984: 51-52.

¹¹ Lj. Antić, *Hrvati u Južnoj Americi*: 12.

¹² I. Perić, *Dubrovačko pomorstvo u 19. i 20. stoljeću*: 65.

Gospodarske prilike u Dalmaciji i na Lopudu u drugoj polovici 19. stoljeća

U gospodarstvenom smislu, Dalmacija je u 19. stoljeću bila slabo razvijena i prometno loše povezana - i duž obale i s ostalim dijelom Hrvatske (Mali Alan 1832.). Dalmatinski privrednici tražili su uspostavljanje željezničke veze s Bosnom, Slavonijom i Vojvodinom, ali Beč to nije podržavao iz vojno-političkih razloga, jer bi te veze vodile preko Bosne koja je sve do 1878. bila pod upravom osmanske vlasti. Iako ni mađarski politički krugovi nisu podržavali spomenute prometne planove, ipak je zakon o dalmatinskim željeznicama donesen 1874. godine. U skladu s njim, država je sagradila prvu prugu u pokrajini od Siverića do Splita, s odvojkom Perković - Šibenik. Puštena je u promet 1877.¹³ Spoj željezničkih mreža sjeverne Hrvatske i zapadne Bosne ostvaren je tek nakon propasti Habsburške monarhije. Izgradnja uskotračne željezničke mreže prema Ugarskoj onemogućila je spajanje bosanske i dalmatinske željeznice. Trgovina se zbog novih prometnih pravaca s juga preusmjerila na sjever, a Dalmacija je sve više zaostajala.¹⁴

Dubrovnik je također bio prometno slabo povezan sa zaleđem, a nije imao ni razvijenu industriju. Svoj prosperitet i opstanak temeljio je isključivo na pomorstvu. Ali brodovi na parni pogon već su uvelike plovili svim morima svijeta, dok su se dubrovački pomorci još uvijek oslanjali na jedrenjake. Sredina 19. stoljeća bila je zlatno doba jedrenjaka u Dalmaciji. Domaći kapital, okupljen u karatnim udruženjima, opsegom, stupnjem udruživanja i organizacijom poslovanja nije bio dovoljno snažan za nova ulaganja u parobrodarsku brodogradnju i pomorstvo. Domaća brodogradnja teško je proživljavala krizu jedrenjaka. Izostala je i državna potpora u procesu industrijalizacije pomorske privrede.¹⁵ Tek je krajem 19. stoljeća osnovano nekoliko parobrodarskih društava u Dalmaciji, među kojima i karatno udruženje *Dubrovačka parobrodarska plovidba*, koje je držalo brodske linije do Trsta.¹⁶

Nerazvijen agrar Dalmacije onemogućio je uklapanje sela u robno-novčane odnose i kočilo napredak unutarnjeg tržišta. Zapravo, Dalmacija je bila najruralniji dio Habsburške monarhije, iako su prirodno-zemljišni uvjeti bili znatno slabiji nego u drugim pokrajinama. Tlo nepodatno za razvoj ratarstva

¹³ Igor Karaman, *Privreda i društvo Hrvatske u 19. stoljeću*. Zagreb: Školska knjiga, 1972: 136.

¹⁴ I. Karaman, *Privreda i društvo Hrvatske u 19. stoljeću*: 137.

¹⁵ I. Perić, *Dubrovačko pomorstvo u 19. i 20. stoljeću*: 88-89.

¹⁶ I. Perić, *Dubrovačko pomorstvo u 19. i 20. stoljeću*: 131-132.

i stočarstva, a oskudica vode, žega i posolica umanjivali su prinose. Modernizaciju poljoprivrede dodatno je kočio naslijeđeni kolonatski sustav, koji se kao polufeudalni relikv održao do sredine 20. stoljeća.¹⁷ Stanovništvo se uglavnom bavi poljoprivredom na krševitu i usitnjenu posjedu. Glavne kulture bile su vinova loza i maslina, pogotovo na otocima, no u Dalmaciji se dobivalo upola manje hektolitara vina po hektaru nego u Italiji ili Francuskoj. Vino je bilo lošije kvalitete zbog miješanja raznih sorti grožđa, a plasman je dodatno otežavala konkurencija talijanskih vina. Zbog niske prodajne cijene dalmatinskog vina, vinogradarima je bilo nemoguće osigurati novac za porez, hranu, lijekove. Zaduživali su se, a dugove s kamatama plaćali imanjima i pokretnom imovinom. Slom dalmatinskog vinogradarstva ubrzale su *Vinska klauzula* i bolesti vinove loze, peronospora i filoksera. Dalmatinska crna vina bila su cijenjena samo kao izvrstan poluproizvod pogodan za križanje. No, vino je i dalje bio najvažniji proizvod, a vinogradarstvom se bavilo do 2/3 dalmatinskog stanovništva. Za propast i uništenje vinogradarstva Dalmacije izravni je krivac bila politika Beča.¹⁸

Izlaz iz siromaštva stanovništvo je vidjelo u iseljavanju u prekomorske zemlje. Iseljavanje je bilo stihijsko, iseljenička politika nije postojala. Intenzitetu iseljavanja pridonijeli su i demografski razlozi (višak stanovništva stvoren tijekom procesa demografske tranzicije¹⁹), te rigorozni vojni zakoni toga doba. Svi koji se na vrijeme ne bi javili na vježbe smatrani su vojnim bjeguncima i strogo kažnjavani. Mnogi su iz straha od tako strogih kazni iselili, a poslije se više ne bi usuđivali vraćati. Gubila se najbolja radna snaga, muškarci u naponu snage. Vraćao se mali broj iseljenika, iako su svi odlazili s uvjerenjem u brzi povratak.²⁰ Na ognjištu su ostajale žene. Za berbe i kupljenja maslina nedostajala je radna snaga, ribarske družine nisu se mogle okupiti. Imanja su postupno propadala. Iseljavanje je kratkoročno imalo pozitivan učinak, ali je dugoročno ostavljalo nesagledive, ponajprije na društvo i socijalnu sliku. Materijalnu korist i zaradu od iseljavanja imali su brodari, novčani zavodi i država.²¹

¹⁷ Arnold Suppan, *Oblikovanje nacije u građanskoj Hrvatskoj (1835-1918.)*. Zagreb: Naprijed, 1999: 132.

¹⁸ Rudolf Kraljević, *Vinogradski slom i demografski rasap južne Hrvatske u osvit 20. stoljeća*. Split: Književni krug, 1994: 82-195.

¹⁹ Nenad Vekarić, »Demografski uzroci iseljavanja s dubrovačkog područja u Ameriku u 19. i početkom 20. stoljeća.« *Dubrovnik* 3/5 (1992): 97-102.

²⁰ Lj. Antić, *Hrvati u Južnoj Americi*: 18-19.

²¹ Lj. Antić, *Hrvati u Južnoj Americi*: 16.

Uz vino i ulje, iz Dalmacije se izvozilo voće, usoljena riba, a iz zaleđa se uvozilo drvo, vosak, vuna, kože, iako je austrijska vlada branila karavanski trgovački promet iz bosansko-hercegovačkog areala pod izgovorom da trgovci donose zarazu. Ova zabrana sputavala je razvoj trgovine, rad luka, izgradnju skladišta i povećanje broja trgovačkih brodova. Dolazak karavana ponovo je dozvoljen krajem 1845., ali tada je ta trgovina već bila zastarjela.²²

Industrija je bila nerazvijena, obrt i trgovina su stagnirali. Domaći kapital bio je nedostatan za pokretanje gospodarstva, a austrijski nezainteresiran. Promjene u oblasti industrijske privrede dogodile su se tek u prvom desetljeću 20. stoljeća, pred kraj austrijske vladavine u Dalmaciji, kad je prodro strani kapital s ciljem iskorištavanja privrednog bogatstva zemlje. Domaći poduzetnici bez dovoljno kapitala, opirali su se ulaganjima u prerađivačku industriju. Nedostajalo im je poduzetničkog duha, znanja, pogonskog goriva (ugljen). Početkom druge polovice 19. stoljeća Dalmacija je s prevladavajućom obrtničkom proizvodnjom i manufakturnim radionicama bila najmanje industrijalizirana pokrajina u Monarhiji.²³

Na Lopudu su do početka 19. stoljeća bili najrazvijeniji pomorstvo, brodogradnja, zlatarski i tkalački obrt. Najtraženiji radnici bili su kalafati. Mnogi Lopudani plovili su na trgovačkim jedrenjacima po Jadranu, Sredozemnom moru, Crnom moru, Atlantiku. Sredinom 19. stoljeća pomorstvo je naglo zamrlo. Zadnji brigantin (vlasnik Petar Talijski) izgrađen je u Veneciji 1839. Zvao se *Speranza* i imao je 145 tona nosivosti.²⁴

Ribarstvom su se Lopudani bavili manje intenzivno nego stanovnici susjednih otoka, Šipana i Koločepa. Prva ribarska zadruga osnovana je na otoku tek 1910.²⁵ U poljodjelstvu su prevladavali maslina i vinova loza. Maslinovo se ulje izvozilo. Povrtlarstvo je zauzimalo prostor okućnica i služilo samo za potrebe domaćinstava. Gotovo svaka kuća držala je stoku sitnog zuba, pogotovo ovce; najviše zbog gnoja, mlijeka i vune.

Do otvaranja prve škole u drugoj polovici 19. stoljeća, lopudsku mušku djecu poučavao je čitanju i pisanju župnik. Ženska su djeca išla časnim sestrama na

²² Igor Karaman, *Privreda i društvo Hrvatske u 19. stoljeću*. Zagreb: Školska knjiga, 1972: 292.

²³ I. Karaman, *Privreda i društvo Hrvatske u 19. stoljeću*: 275-276.

²⁴ Boro Kamić. »Neki aspekti privređivanja na dubrovačkim otocima u prošlosti i danas.« *Zbornik Dubrovačkog primorja i otoka* 1 (1986): 324-325.

²⁵ Pavle Bakarić. »Uz stotu obljetnicu zadrugarstva u Dubrovačkom primorju.« *Zbornik Dubrovačkog primorja i otoka* 7 (2001): 311.

pouku o ručnim radovima i poslovima vezanim uz domaćinstvo. Prva škola otvorena je 1852. u privatnoj kući, a zgradu je škola dobila 1921. darežljivošću lopudskog iseljenika Iva Kuljevana.²⁶

Razdoblje tranzicije: Broj stanovnika i prirodno kretanje stanovništva na Lopudu (1870-1880)

Svi bitni demografski pokazatelji, od broja stanovnika i prirodnog kretanja stanovništva (tablice 1 i 2, grafikoni 1 i 2) do prosječne ženidbene dobi i dobne strukture umrlih, pokazuju da se Lopud od 1870. do 1880. godine nalazi u centralnoj fazi demografske tranzicije.

Prosječna stopa nataliteta (27,96%) manja je od očekivane za tu fazu tranzicijskog procesa, ali je ne treba pripisivati tranzicijskom procesu, već pomorskoj orijentaciji Lopuda. Dugotrajna odsutnost pomoraca činilac je koji je za nekoliko promila umanjio prosječnu stopu rodnosti. Nasuprot tome, prosječna stopa mortaliteta bila je nešto veća (26,70%) od očekivane, čemu su pridonijele epidemija dizenterije u kolovozu 1876, angine (vjerojatno grlice) uz pojavu meningitisa u kolovozu 1879. godine.

No, u kontekstu cijelog 19. stoljeća, osma dekada, unatoč laganom rastu, pripada razdoblju stagnacije stanovništva. Broj stanovnika Lopuda kontinuirano je rastao od početka 19. stoljeća do 1857. godine, kada je dostignut maksimalni broj stanovnika. Nakon toga je slijedio pad do 1869. godine (10,12%), koji je u stvarnosti možda bio i nešto manji, jer je popis 1857. rađen po koncepciji stalnog stanovništva,²⁷ a s obzirom na lopudske pomorce, taj je pristup morao rezultirati nešto većim brojem stanovnika nego da je rađen po principu prisutnog stanovništva kao popis 1869. godine. Nakon kratkotrajnog razdoblja rasta, koje pada baš u vrijeme koje je obuhvaćeno ovim istraživanjem, već u sljedećoj je dekadi slijedio, kao izravna posljedica gospodarske krize, nagli pad stanovništva (22,84%). Masovno iseljavanje, dakle, počelo je na Lopudu poslije 1880. godine, ranije nego što se to dogodilo u područjima u kojima je demografska tranzicija

²⁶ Uz školsku zgradu na otoku Ivo Kuljevan je dao izgraditi čitaonicu, poštu, ribarnicu, lukobran, put do Šunja, javni sanitarni čvor, te popraviti Crkvu Gospe od Šunja (Mato Mojaš. »Škole i kulturno-prosvjetna djelatnost na Elafitskim otocima i mjestima na obalnom dijelu Dubrovačkog primorja.« *Zbornik Dubrovačkog primorja i otoka* 5 (1995): 46-50).

²⁷ Mirko Korenčić, *Naselja i stanovništvo Socijalističke Republike Hrvatske (1857-1971)*. Zagreb: Djela JAZU 54, 1979: 9.

Slika 1. Lopud

kasnila. Kriza u brodarstvu (dominantna kad je riječ o Lopudu) i vinogradarstvu bila je pojačana demografskim činiocima, već stvorenim viškom stanovništva kao efektom tranzicije. Stoga je i reakcija na krizu, izražena iseljavanjem, bila brza.

I drugi tranzicijski simptomi, visoka doživljena dob, smanjena smrtnost dojenčadi i visoka ženidbena dob, na Lopudu su došli do izražaja. Demografsko stanje na Lopudu pokazuje slična kretanja kao u drugim dijelovima bivše Dubrovačke Republike,²⁸ koje se u osmom desetljeću 19. stoljeća bitno razlikuje od istraženih slavonskih župa u kojima su postojali prirodni pad stanovništva, viša stopa nataliteta i mortaliteta, kraća doživljena i ženidbena dob. U odnosu na opću stopu nataliteta i mortaliteta u Dalmaciji, koju za razdoblje od 1870. do 1880. godine navodi Jakov Gelo, Lopud najviše odstupa u stopi rodosti (27,96‰ naspram oko 37‰ u Dalmaciji).²⁹

²⁸Vidi o tome: N. Vekarić, »Demografski uzroci iseljavanja s dubrovačkog područja u Ameriku u 19. i početkom 20. stoljeća.«: 97-102.

²⁹Jakov Gelo, *Demografske promjene u Hrvatskoj 1780. do 1981. g.* Zagreb: Globus, 1987: 276.

Tablica 1. Broj stanovnika Lopuda po naseljima (1808-2001)

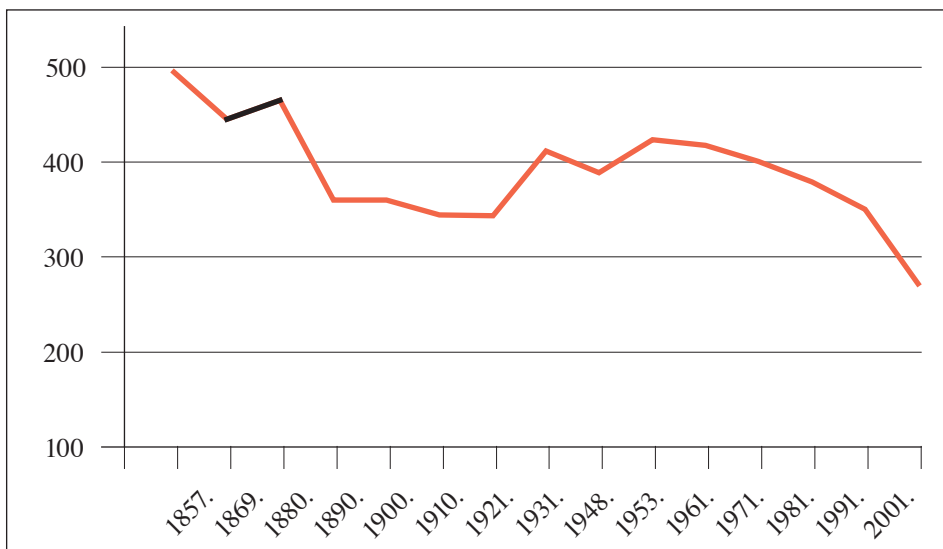
Godina	Broj stanovnika	Godina	Broj stanovnika	Godina	Broj stanovnika
1808.	404	1900.	358	1961.	416
1830.	481	1910.	342	1971.	399
1857.	494	1921.	341	1981.	377
1869.	444	1931.	410	1991.	348
1880.	464	1948.	387	2001.	269
1890.	358	1953.	422		

IZVORI: Za 1808.: Vladimir Stipetić, »Brojčani pokazatelj razvoja stanovništva na teritoriju negdašnje Dubrovačke Republike u minula tri stoljeća (1673-1981) - pokušaj valorizacije ostvarenog priraštaja u prvih 200 godina.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti JAZU u Dubrovniku 27* (1989): 97. Za 1830.: Ivo Perić, »O stanovništvu dubrovačkog okružja i o jednom dijelu njegove imovine krajem 1830. godine.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti JAZU u Dubrovniku 27* (1989): 164. Za 1857-2001.: *Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857.-2001.* Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, CD.

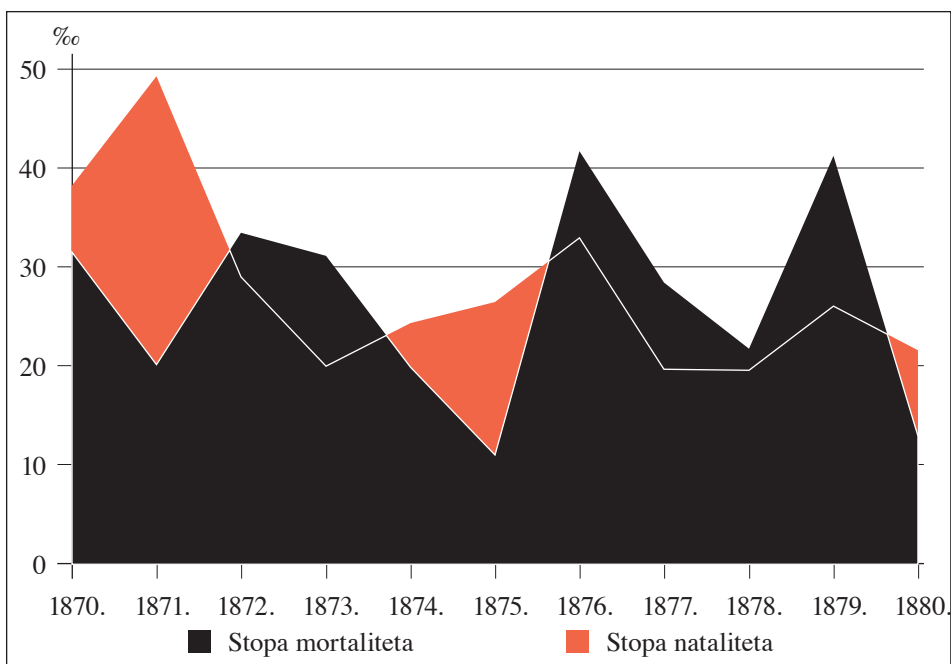
Tablica 2. Prirodno kretanje i migracijski saldo Lopuda (1870-1880)

Godina	Broj stanovnika	Broj rođenih	Broj umrlih	Prirast (pad)	Broj vjenčanih	Prosječna godišnja stopa nataliteta	Prosječna godišnja stopa mortaliteta	Prosječna godišnja stopa prirodnog prirasta	Prosječni godišnji migracijski saldo	Prosječna godišnja stopa nupcijaliteta
<i>Ukupno</i>		139	133	6	40	27,96	26,70	1,27	1	8,02
1869.	444									
1870.	446	17	14	3	7	38,29	31,53	6,76	-1	15,77
1871.	448	22	9	13	1	49,35	20,19	29,16	-11	2,24
1872.	449	13	15	-2	2	29,04	33,51	-4,47	4	4,47
1873.	451	9	14	-5	2	20,02	31,15	-11,12	7	4,45
1874.	453	11	9	2	6	24,38	19,94	4,43	0	13,30
1875.	455	12	5	7	4	26,48	11,04	15,45	-5	8,83
1876.	457	15	19	-4	1	32,97	41,77	-8,79	6	2,20
1877.	459	9	13	-4	4	19,71	28,46	-8,76	6	8,76
1878.	460	9	10	-1	2	19,63	21,81	-2,18	3	4,36
1879.	462	12	19	-7	9	26,07	41,27	-15,21	9	19,55
1880.	464	10	6	4	2	21,64	12,98	8,65	-2	4,33

IZVOR za tablice 2-10: Matične knjige župe Lopud

Grafikon 1. Broj stanovnika Lopuda (1857-2001)

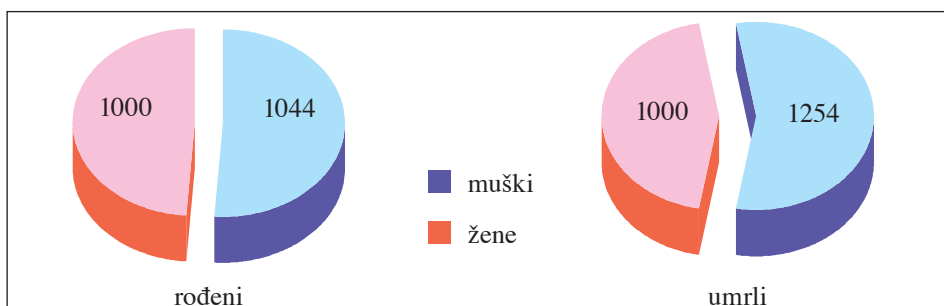

Grafikon 2. Prirodno kretanje na Lopudu (1870-1880)

Spolna struktura rođenih i umrlih

Omjer muške i ženske djece u razdoblju od 1870. do 1880. godine bio je je 71 : 68, ili 1.044 muške na 1.000 ženske djece. Unatoč tome, u 7 od 11 godina bilo je rođeno više ženske djece (tablica 3, grafikon 3).

Spolna struktura umrlih pokazala je još veću disproporciju. Omjer umrlih muškaraca i žena bio je 74 : 59, ili 1.254 umrla muškarca na 1.000 umrlih žena. Samo u 2 od 11 godina umrlo je više žena (tablica 4, grafikon 3). Prema Geli, u Dalmaciji je do 1880. godine na 1.000 umrlih žena umiralo od 1.023 do 1.076 muškaraca.³⁰

Grafikon 3. Spolna struktura rođenih i umrlih na Lopudu (1870-1880)

Dob umrlih

Udio dojenčadi u mortalitetu bila je 19,70%. Muška dojenčad (24,32%) je bila znatno rizičnija skupina od ženske (13,79%). Pribrojimo li dojenčadi i malu djecu, disproporcija ostaje i nadalje: 27,58% umrlih žena nije doživjelo petu godinu života, a čak 33,34% muškaraca (tablica 5, grafikon 4).

Ukupni mortalitet dojenčadi (19,70%), s pridodanom djecom do 4. godine starosti (39,07%), znatno je niži od većine istraženih hrvatskih župa, što se pokazuje kao jedan od efekata tranzicijskog procesa. No, posljedice demografske tranzicije još su upadljivije u starijim dobnim skupinama. Od onih koji su preživjeli petu godinu života, najviše (čak 12,88%) ih je umiralo u dobi od 75 do 79 godina. Gotovo trećina (31,06%) umrlih doživjela je 70 godina, a više od 11% doživjelo je 80. godinu života (tablica 5, grafikon 5). Od svih 12 istraženih

³⁰ J. Gelo, *Demografske promjene u Hrvatskoj*: 165-166.

Tablica 3. Struktura rođenih Lopuda po mjesecima (1870-1880)

Godina	Ukupno	Mjesec												Bli- zanci	Izvan- bračni
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII		
<i>Ukupno</i>	139	16	9	14	10	8	11	10	12	6	21	15	7	2	4
<i>%</i>	100	11,51	6,47	10,07	7,19	5,76	7,91	7,19	8,63	4,32	15,11	10,79	5,04	1,44	2,88
1870.	17	0	1	3	1	1	3	0	3	2	3	0	0	0	2
1871.	22	4	2	1	1	3	2	0	2	0	4	3	0	0	0
1872.	13	2	1	1	0	1	1	0	1	1	1	2	2	0	0
1873.	9	1	2	2	0	0	2	1	0	0	1	0	0	0	0
1874.	11	2	0	0	0	0	0	0	0	0	3	6	0	0	1
1875.	12	1	1	1	3	1	0	2	1	0	2	0	0	0	0
1876.	15	1	0	2	3	1	0	2	1	0	2	1	2	0	0
1877.	9	0	1	0	1	0	0	1	2	0	2	1	1	0	0
1878.	9	3	0	2	0	0	0	0	0	1	1	1	1	2	0
1879.	12	0	1	2	1	1	3	1	1	0	1	0	1	0	0
1880.	10	2	0	0	0	0	0	3	1	2	1	1	0	0	1
<i>Muški</i>	71	10	6	4	5	5	6	5	8	4	9	5	4	0	2
<i>%</i>	100	14,08	8,45	5,63	7,04	7,04	8,45	7,04	11,27	5,63	12,68	7,04	5,63	0,00	2,82
1870.	6			1			2		1	2					
1871.	10	2	1			2	1		2		2				
1872.	6	1	1						1	1	1		1		
1873.	4	1	1	1							1				
1874.	5	1									1	3			1
1875.	9	1	1		3	1		1	1		1				
1876.	6			2		1		1				1	1		
1877.	5		1		1				1		2				
1878.	4	2										1	1		
1879.	10		1		1	1	3	1	1		1		1		
1880.	6	2						2	1	1					1
<i>Žene</i>	68	6	3	10	5	3	5	5	4	2	12	10	3	2	2
<i>%</i>	100	8,82	4,41	14,71	7,35	4,41	7,35	7,35	5,88	2,94	17,65	14,71	4,41	2,94	2,94
1870.	11		1	2	1	1	1		2		3				2
1871.	12	2	1	1	1	1	1				2	3			
1872.	7	1		1		1	1					2	1		
1873.	5		1	1			2	1							
1874.	6	1									2	3			
1875.	3			1				1			1				
1876.	9	1			3			1	1		2		1		
1877.	4							1	1			1	1		
1878.	5	1		2						1	1			2	
1879.	2			2											
1880.	4							1		1	1	1			

■ maksimum

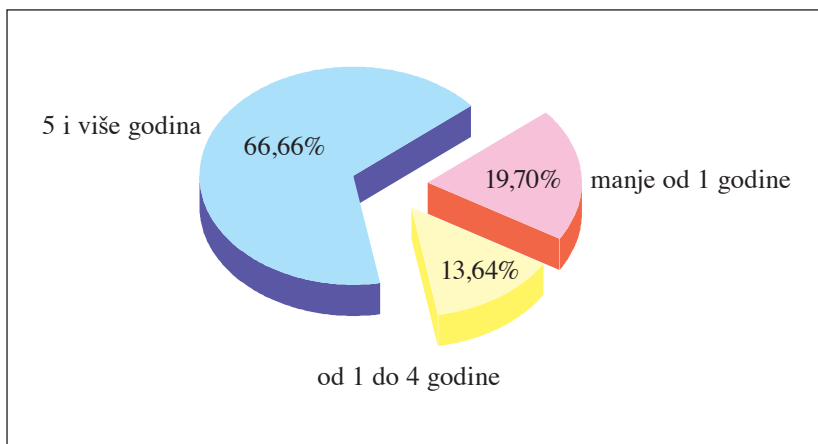
■ minimum

Tablica 4. Struktura umrlih Lopuda po mjesecima (1870-1880)

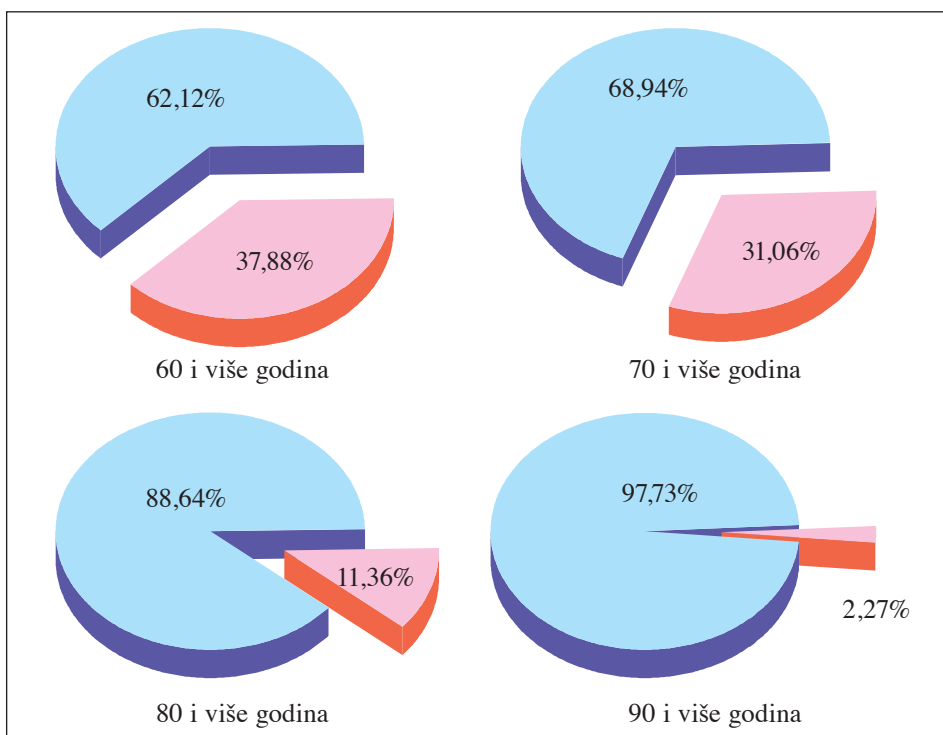
Godina	Ukupno	Mjesec											
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
<i>Ukupno</i>	133	12	8	8	10	7	9	13	23	10	15	8	10
<i>%</i>	100	9,02	6,02	6,02	7,52	5,26	6,77	9,77	17,29	7,52	11,28	6,02	7,52
1870.	14	2	2	2	0	1	1	1	2	0	3	0	0
1871.	9	0	1	1	0	1	0	2	2	0	1	1	0
1872.	15	2	1	0	1	0	0	3	1	0	2	2	3
1873.	14	0	2	0	2	1	1	3	0	3	2	0	0
1874.	9	2	0	0	1	0	1	0	2	2	1	0	0
1875.	5	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	2
1876.	19	1	0	1	1	1	0	1	6	3	2	3	0
1877.	13	2	0	2	1	2	1	1	1	1	0	2	0
1878.	10	1	0	1	0	0	0	0	3	1	1	0	3
1879.	19	0	2	0	3	1	4	1	6	0	1	0	1
1880.	6	1	0	1	1	0	1	1	0	0	0	0	1
<i>Muški</i>	74	10	4	5	4	3	2	7	14	4	10	6	5
<i>%</i>	100	13,51	5,41	6,76	5,41	4,05	2,70	9,46	18,92	5,41	13,51	8,11	6,76
1870.	8	2	1	1		1					3		
1871.	8		1			1		2	2		1	1	
1872.	8	1	1					1	1		1	1	2
1873.	4		1					1		1	1		
1874.	4	2							1		1		
1875.	3	1									1		1
1876.	13			1	1	1			4	2	1	3	
1877.	8	2		2	1			1		1		1	
1878.	7	1		1					3		1		1
1879.	8				1		2	1	3				1
1880.	3	1			1			1					
<i>Žene</i>	59	2	4	3	6	4	7	6	9	6	5	2	5
<i>%</i>	100	3,39	6,78	5,08	10,17	6,78	11,86	10,17	15,25	10,17	8,47	3,39	8,47
1870.	6		1	1			1	1	2				
1871.	1			1									
1872.	7	1			1			2			1	1	1
1873.	10		1		2	1	1	2		2	1		
1874.	5				1		1		1	2			
1875.	2										1		1
1876.	6	1						1	2	1	1		
1877.	5					2	1		1			1	
1878.	3									1			2
1879.	11		2		2	1	2		3		1		
1880.	3			1			1						1

■ maksimum

■ minimum

Grafikon 4. Smrtnost dojenčadi i male djece na Lopudu (1870-1880)

Grafikon 5. Doživljena dob na Lopudu (1870-1880)

župa, na Lopudu je zabilježena najviša doživljena dob. Sve ostale hrvatske župe imale su znatno manji udio tako starih ljudi, a najmanji udio zabilježen je u slavonskim župama Drenovci i Donji Miholjac (oko 1%).

Dobna struktura umrlih odaje već poodmaklu fazu demografske tranzicije, fazu u kojoj su tranzicijski efekti obuhvatili i dojenčad i starački kontingent.

Tablica 5. Struktura umrlih po dobi i spolu Lopuda (1870-1880)

Dob	Broj umrlih			Struktura (%)		
	Muški	Ženske	Ukupno	Muški	Ženske	Ukupno
<i>Ukupno</i>	74	59	133	100	100	100
0-23 sata	8	1	9	10,81	1,72	6,82
1-6 dana	1		1	1,35	0,00	0,76
7-29 dana	1	3	4	1,35	5,17	3,03
1-11 mjeseci	8	4	12	10,81	6,90	9,09
<i>0-11 mjeseci</i>	18	8	26	24,32	13,79	19,70
1-4	10	8	18	13,51	13,79	13,64
5-9	3	3	6	4,05	5,17	4,55
10-14	1	2	3	1,35	3,45	2,27
15-19	1	2	3	1,35	3,45	2,27
20-24	2		2	2,70	0,00	1,52
25-29	4	1	5	5,41	1,72	3,79
30-34	1	2	3	1,35	3,45	2,27
35-39	3	2	5	4,05	3,45	3,79
40-44	1	1	2	1,35	1,72	1,52
45-49	2	1	3	2,70	1,72	2,27
50-54	2	1	3	2,70	1,72	2,27
55-59	2	1	3	2,70	1,72	2,27
60-64	1		1	1,35	0,00	0,76
65-69	3	5	8	4,05	8,62	6,06
70-74	4	5	9	5,41	8,62	6,82
75-79	7	10	17	9,46	17,24	12,88
80-84	5		5	6,76	0,00	3,79
85-89	3	4	7	4,05	6,90	5,30
90-94	1	2	3	1,35	3,45	2,27
Nepoznato		1	1			

NAPOMENA: U strukturi je iz obračuna isključena kategorija "nepoznato".

Ritam začeca, rođenja, ženidbe i smrti

Na Lopudu je, barem u razdoblju od 1870. do 1880. godine, znatno veći broj djece bio začat u prvom (58,99%) nego u drugom dijelu godine (41,01%). Više od četvrtine djece bilo je začeto u vrijeme najveće zime (siječanj-veljača, 25,90%), tj. u vrijeme zastoja radova. Uz zimski maksimum, plodni su bili i proljetni mjeseci (travanj, lipanj). Najmanji broj začeca bilježi se u kolovozu i prosincu. Ljetni “zastoj” zabilježen je i u drugim primorskim otočkim župama (primjerice Maranovići na Mljetu) i vjerojatno je bio uzrokovan pojačanom aktivnošću u ribarstvu.

Sukladno krivulji začeca, najmanji broj djece bio je rođen u svibnju i rujnu, a najveći u listopadu i studenom, te u siječnju i ožujku.

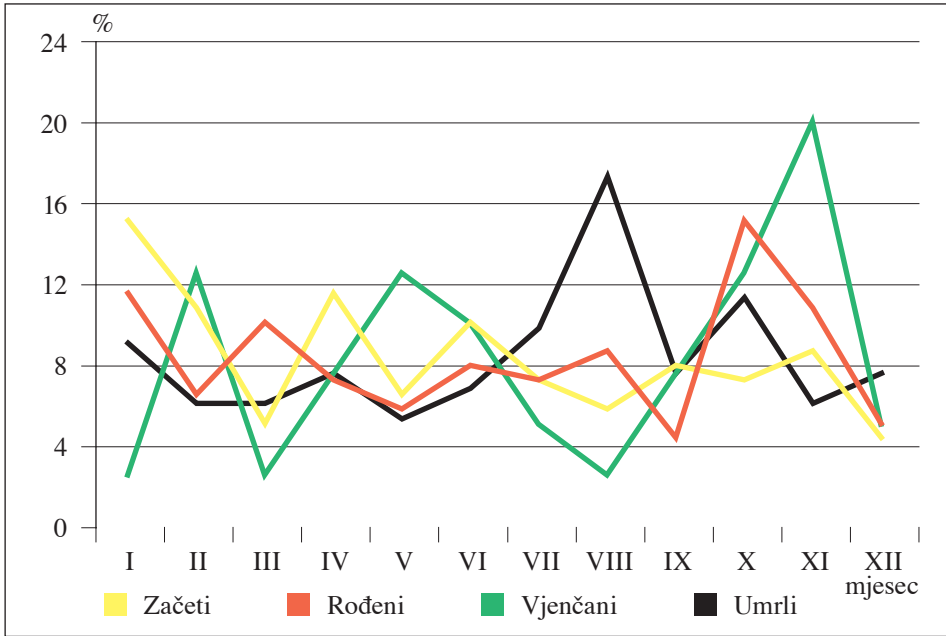
Jesenski maksimum vjenčanja u Lopudu je dominirao nad zimskim, s tim da je, uz studeni, obuhvatio i listopad (ukupno 32,50% svih vjenčanja). Zimski

Tablica 6. Struktura vjenčanih Lopuda po mjesecima (1870-1880)

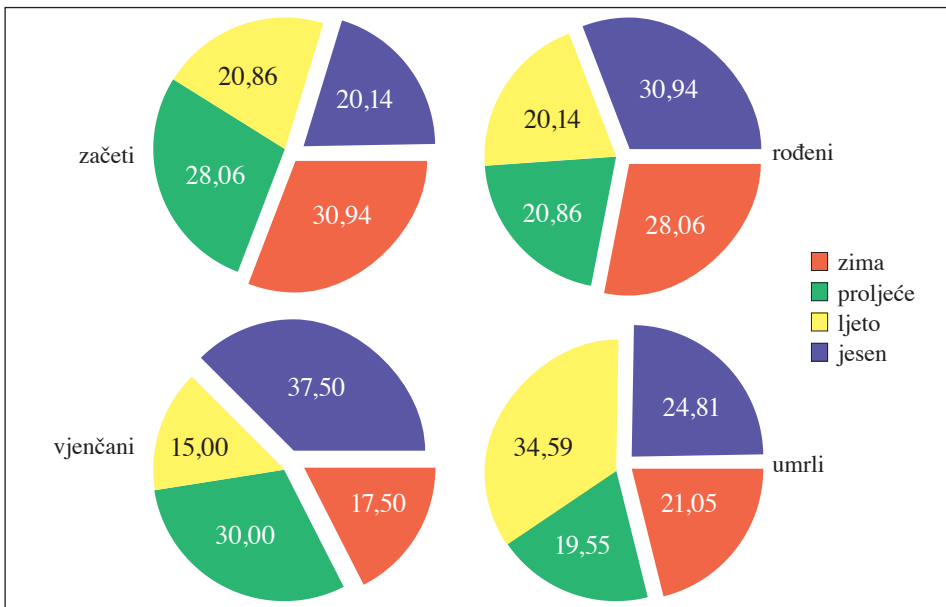
Godina	Ukupno	Mjesec											
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
<i>Ukupno</i>	30	1	5	1	3	5	4	2	1	3	5	8	2
<i>%</i>	100	2,50	12,50	2,50	7,50	12,50	10,00	5,00	2,50	7,50	12,50	20,00	5,00
1870.	7	1	2				1	1		1	1		
1871.	1					1							
1872.	1									1		1	
1873.	0											1	1
1874.	6		1		2	1	1				1		
1875.	3		1	1			1						1
1876.	1						1						
1877.	3					2					1	1	
1878.	2		1							1			
1879.	4				1				1		2	5	
1880.	2					1		1					

■ maksimum

■ minimum

Grafikon 6. Mjesečna distribucija začetih, rođenih, vjenčanih i umrlih na Lopudu (1870-1880)

Grafikon 7. Sezonsko kretanje začetih, rođenih, vjenčanih i umrlih na Lopudu (1870-1880)

maksimum u veljači bio je znatno manji (12,50%). Za razliku od daljih dubrovačkih otoka (Mljet, Lastovo³¹), koji su slijedili običaje dalmatinskih otoka, mjesečna distribucija na Lopudu tipična je za dubrovačko područje. U sjevernoj Hrvatskoj dominirao je zimski maksimum, a jesenski je, prema Jasni Čapo, u Hrvatsku prodirao iz Bosne i Hercegovine.³²

Najkritičniji mjesec za umiranje bio je kolovoz (17,29% svih umrlih), čemu su pridonijele i dvije epidemije (dizenterija 1876. i angina 1879. godine), koje su vrhunac dosegle u tom mjesecu. (tablice 3-4, 6-8 i grafikoni 6 i 7).

Tablica 7. Mjesečna distribucija začelih, rođenih, vjenčanih i umrlih na Lopudu (1870-1880)

Pokazatelj	Mjesečna distribucija (%)											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Začeli	15,11	10,79	5,04	11,51	6,47	10,07	7,19	5,76	7,91	7,19	8,63	4,32
Rođeni	11,51	6,47	10,07	7,19	5,76	7,91	7,19	8,63	4,32	15,11	10,79	5,04
Vjenčani	2,50	12,50	2,50	7,50	12,50	10,00	5,00	2,50	7,50	12,50	20,00	5,00
Umrli	9,02	6,02	6,02	7,52	5,26	6,77	9,77	17,29	7,52	11,28	6,02	7,52

Tablica 8. Sezonsko kretanje začelih, rođenih, vjenčanih i umrlih na Lopudu (1870-1880)

Godišnje doba	Udio začelih (%)	Udio rođenih (%)	Udio vjenčanih (%)	Udio umrlih (%)
<i>Ukupno</i>	100	100	100	100
zima (I-III)	30,94	28,06	17,50	21,05
proljeće (IV-VI)	28,06	20,86	30,00	19,55
ljetno (VII-IX)	20,86	20,14	15,00	34,59
jesen (X-XII)	20,14	30,94	37,50	24,81

³¹ Nenad Vekarić, Irena Benyovsky, Tatjana Buklijaš, Maurizio Levak, Nikša Lučić, Marija Mogorović i Jakša Primorac, *Vrijeme ženidbe i ritam poroda. Dubrovnik i njegova okolica od 17. do 19. stoljeća*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2000: 53-54, 131.

³² Jasna Čapo, »Sezonske varijacije vjenčanih u sjevernoj Hrvatskoj.« *Etnološka tribina* 12 (1989): 14-15; Jasna Čapo, »Sezonske varijacije demografskih pokazatelja u sjevernoj Hrvatskoj u 18. i 19. stoljeću.«, u: *Zbornik Slavonija, Srijem, Baranja i Bačka*. Zagreb: Matica hrvatska, 1993: 129-132.

Izvanbračna djeca

Udio izvanbračne djece na Lopudu između 1870. i 1880. godine nije dostizao 3%. Bio je znatno manji nego u drugim otočkim župama slične veličine (Maranovići). No, više od jedne trećine (36,84%) prvijenaca bilo je začeto prije braka (u intervalu manjem od 7 mjeseci od sklapanja braka roditelja). I na otoku Lastovu je sredinom 19. stoljeća trećina prvorodne djece bila začeta prije braka.³³ U kopnenim župama, kao i na jedinom istraženom srednjedalmatinskom otoku Murteru (Betina), udio predbračnih začeca bio je znatno manji.

Na Lopudu, međutim, nema govora o dovođenju žene “na probu”. Uzroke relativno velikog udjela predbračnih začeca, uz tradicionalno otočko slabije poštivanje crkvenih normi, moglo bi se pripisati i odsutnosti pomoraca, koja je smanjivala manevarski prostor za planiranje obitelji.

Blizanci

U razdoblju od 1870. do 1880. godine na Lopudu je rođen samo jedan par blizanaca (1,44%, od ukupnog broja rođene djece, tablica 3), ispod prosjeka Hrvatske (2,70%).

Ženidbena dob i ponovni brakovi

Prosječni je Lopuđanin u prvi brak stupao s 33, a njegova supružnica s nešto više od 29 godina. Svega 6,6% nevjesta bilo je u trenutku vjenčanja mlađe od 20 godina, a nijedan mladoženja. Ovako visoka prosječna dob mladenaca jedan je od efekata tranzicijskog procesa. Na Lopudu se tendiralo inokosnoj obitelji, uz jednostavnije oblike višestruke obitelji (djedovi-roditelji-djeca), pa je produljenje ljudskog vijeka utjecalo na povećanje prosječne ženidbene dobi, jer su pored živih roditelja, djeca odgađala vjenčanje.³⁴

Na Lopudu je, kao i u drugim dubrovačkim župama,³⁵ te u čitavoj primorskoj Hrvatskoj, bio restriktivan stav prema ponovnoj ženidbi, a posebno prema

³³ N. Vekarić i dr., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda*: 98-99.

³⁴ N. Vekarić i dr., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda*: 47-50.

³⁵ N. Vekarić i dr., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda*: 61.

Tablica 9. Dob supružnika na dan vjenčanja - Lopud (1870-1880)

		Muževi			%			Dob žene						
		<i>Ukupno</i>	oboje u I. braku	bar jedan u II. braku	<i>Ukupno</i>	oboje u I. braku	bar jedan u II. braku	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49
Žene	<i>Ukupno</i>	40	0	40	100	100	100	2	7	15	8	2	5	1
	oboje u I. braku	35			87,50			2	6	13	7	2	5	0
	bar jedan u II. braku	5			12,50			0	1	2	1	0	0	1
%	<i>Ukupno</i>	100	87,50	12,50				5,00	17,50	37,50	20,00	5,00	12,50	2,50
	oboje u I. braku	100						5,71	17,14	37,14	20,00	5,71	14,29	0,00
	bar jedan u II. braku	100						0,00	20,00	40,00	20,00	0,00	0,00	20,00
Dob muža	15-19	0	0	0	0,00	0,00	0,00							
	20-24	1	1	0	2,50	2,86	0,00						1	
	25-29	13	13	0	32,50	37,14	0,00	1	2	9	1			
	30-34	12	12	0	30,00	34,29	0,00	1	2	2	4	1	2	
	35-39	4	4	0	10,00	11,43	0,00		1	2	1			
	40-44	5	2	3	12,50	5,71	60,00			1	1		2	1
	45-49	3	2	1	7,50	5,71	20,00			1	1	1		
	50-54	0	0	0	0,00	0,00	0,00							
	55-59	1	0	1	2,50	0,00	20,00		1					
60-64	1	1	0	2,50	2,86	0,00		1						

ponovnoj udaji žene. I dok je gotovo svaki treći slavonski mladoženja imao iza sebe barem jedan brak, a svaka četvrta ili peta Slavonka udavala se barem dvaput, tek su svaki osmi lopudski ženik i svaka četrdeseta lopudska nevjesta sklapali ponovni brak (tablica 9). Velika razlika u "prihvaćanju" ponovne ženidbe između kontinentalne³⁶ i primorske Hrvatske u razdoblju između 1870.

³⁶O ponovnim brakovima u sjevernoj Hrvatskoj vidi: Stjepan Krivošić, *Zagreb i njegovo stanovništvo od najstarijih vremena do sredine XIX. stoljeća*. Zagreb: JAZU, Građa za gospodarsku povijest Hrvatske 19, 1981: 113; Ante Gabričević, »Prirodno kretanje stanovništva na području župe sv. Vida u Brdovcu između 1672. i 1981. godine.« *Starine JAZU* 59 (1984): 244.

i 1880. godine rezultat je izrazito patrijarhalnih odnosa koji su vrijedili na području negdašnje Dubrovačke Republike, ali i različitosti demografskog trenutka - u kontinentalnoj Hrvatskoj je to bilo predtranzicijsko doba s kraćim životnim vijekom, pa su se tako češće stvarali i uvjeti za stupanje u ponovni brak.

Prosječna stopa nupcijaliteta u istraženih 11 godina iznosila je na Lopudu 8,02‰.

Brakovi u srodstvu

Na Lopudu je u promatranom razdoblju zabilježen samo jedan srodnički brak (2,5%) u 3. stupnju po kanonskom, odnosno 6. stupnju po civilnom računanju (drugi rođaci), manje nego što se to bilježi na većini istraženih otoka (Korčula, Mljet, Lastovo³⁷).

Osobna imena

Visoka frekvencija najčešćih imena, uz skroman fond kršćanskih imena, obilježja su sustava osobnih imena na otoku Lopudu. Više od 63% muškaraca i više od 72% žena nosilo je jedno od pet najčešćih imena. Najčešća imena u razdoblju od 1870. do 1880. godine bila su Antun (15,49%) i Marija (32,35%) (tablica 10).

Tablica 10. Najfrekventnija osobna imena na Lopudu (1870-1880)

Osobno ime	Frekvencija	Udio (%)	Osobno ime	Frekvencija	Udio (%)
Antun	11	15,49	Marija	22	32,35
Nikola	10	14,08	Ana	9	13,24
Petar	10	14,08	Kata	8	11,76
Ivan	8	11,27	Antonija	6	8,82
Stjepan	6	8,45	Lucija i Jelena	4	5,88
Pet najčešćih imena	45	63,38	Pet najčešćih imena	49	72,06
Broj rođenih (1870-1880)	71	100	Broj rođenih (1870-1880)	68	100

³⁷N. Vekarić i dr., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda*: 132.

Zaključak

Pripadnost negdašnjoj Dubrovačkoj Republici, do njezina pada najrazvijenijem hrvatskom području, te pomorska orijentacija, dva su najbitnija činioca koja su utjecala na demografske karakteristike Lopuda u 19. stoljeću. Svi bitni demografski pokazatelji, od broja stanovnika i prirodnog kretanja stanovništva do prosječne ženidbene dobi i dobne strukture umrlih, pokazuju da je Lopud slijedio opća kretanja stanovništva bivše Dubrovačke Republike i da je u razdoblju od 1870. do 1880. godine već bio u centralnoj fazi procesa demografske tranzicije.

Prosječna stopa nataliteta (27,96‰) manja je od očekivane za centralnu fazu tranzicijskog procesa, ali je ne treba pripisivati tranzicijskom procesu, već dugotrajnoj odsutnosti pomoraca koja je prorjeđivala tempo poroda.

Dobna struktura umrlih odaje da su tranzicijski efekti obuhvatili i dojenčad (kroz smanjenu smrtnost) i starački kontingent (kroz produljenje životnog vijeka). Ukupan mortalitet dojenčadi (19,70%), s pridodanom djecom do 4. godine starosti (39,07%), znatno je niži od većine istraženih hrvatskih župa, a od onih koji su preživjeli petu godinu života, najviše (čak 12,88%) ih je umiralo u dobi od 75 do 79 godina. Gotovo trećina umrlih doživjela je 70 godina, a više od 11% doživjelo je 80. godinu života. Ni u jednoj od 12 istraženih župa, nije zabilježena tako visoka doživljena dob.

Najmanji broj začeca bio je u kolovozu i u prosincu. Ljetni "zastoj", zabilježen i u drugim primorskim otočkim župama, vjerojatno je bio uzrokovan pojačanom aktivnošću u ribarstvu. Tipično za hrvatski jug, jesenski maksimum vjenčanja na Lopudu je dominirao nad zimskim.

THE CENTRAL PHASE OF DEMOGRAPHIC TRANSITION: THE POPULATION OF THE ISLAND OF LOPUD (1870-1880)

AIDA CVJETKOVIĆ, DUBRAVKA MEHAKOVIĆ
AND JAKOV GELO

Summary

The island of Lopud owes its nineteenth-century demographic landscape to two major determinants: viewed territorially and historically, Lopud used to be part of the Dubrovnik Republic which, up to 1808, was the most developed Croatian region, and second, the island was oriented towards seafaring. All the basic demographic indicators—the number of inhabitants, natural population dynamics, mean age at marriage and the age structure by death—show that Lopud followed the overall movement of the population of the former Dubrovnik Republic, and that by the period 1870-1880, Lopud had already reached the central phase of the process of demographic transition. The mean natality rate (27.96‰) is smaller than expected for the central phase of the transitional process and should not be attributed to the process itself, but rather to the long-term absence of the mariners from the island, which affected the frequency of births. The age structure by death reveals that the transition affected infants (through a decline in mortality) and the elderly contingent (through higher life expectancy). The overall infant mortality (19.70%), together with that of the children up to the age of four (39.07%) is considerably lower than in most Croatian parishes under study. As many as 11% of the population lived to be 80, by far exceeding all the twelve parishes analysed in this project.